

Розділ 5. Олімпійський і професійний спорт

УДК 37.037

Михайло Медвідь

Аналіз організаційних питань підготовки суддів із волейболу

Запорізький національний університет (м. Запоріжжя)

Постановка проблеми. Для сучасного етапу розвитку спорту характерні глобальні зміни, що викликані якісними вимогами до арбітрів із боку всіх учасників змагального процесу (спортсменів, тренерів, уболівальників, відповідних керівних суддівських органів), що вимагає внесення коректив у процес підготовки суддів [11, 12]. Волейбольні правила зазнали докорінних змін у ХХІ ст. через унесення змін у зарахування очок, особливості вимог за появи гравця нового амплуа (спеціалізований захисний гравець «ліберо»), загальний рівень зростання індивідуальної й командної техніко-тактичної майстерності на міжнародному рівні [8].

Українська волейбольна спільнота пишається досягненнями чоловічої та жіночої збірних України, які зробили впевнений крок уперед, продемонструвавши потужну гру в Євролізі та виборовши перші місця у 2017 р. Після тривалого терміну невдалої класифікації до фінальної частини чемпіонатів Європи у 2019 р. обидві команди вибороли право участі у фінальних турнірах [21, 22]. Модернізація вимог до змагальної діяльності гравців у волейболі потребує відповідного рівня кваліфікованого обслуговування матчів, що стосується не лише висококваліфікованих волейболістів, але й усієї вертикалі, від дитячо-юнацького та резервного до олімпійського і професійного спорту [3].

Загострення вимог до професійної діяльності арбітрів потребує внесення змін у методiku підготовки кваліфікованих арбітрів [1, 4, 5, 6, 7]. Підґрунтям ефективності професійного суддівства є самовдосконалення арбітра і якісний навчально-підготовчий процес, який повинна забезпечити Арбітражну комісію громадської організації «Федерація волейболу України», яка несе відповідальність за належне виконання арбітрами практичного суддівства волейболу в Україні [9, 10, 22].

Доробок науково-методичного матеріалу щодо вдосконалення суддівської майстерності є значно меншим, ніж напрацювання фахівців галузі стосовно підвищення ефективності та майстерності гравців [3, 13], тому доцільно організувати процес підготовки належним чином для повноцінної й ефективної роботи на навчально-методичних семінарах, які дають змогу підвищити рівень знань і сформувати платформу для подальшого вдосконалення з урахуванням практичного досвіду, який набутий виконанням професійної діяльності в обслуговуванні офіційних матчів.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри фізичної культури й спорту факультету фізичного виховання Запорізького національного університету «Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту у сучасних соціально-економічних умовах» (№ державної реєстрації 0116U004849).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному волейболі існує достатня кількість проблемних питань, важливе місце серед яких посідає професіоналізм суддівства, а саме виконання професійних обов'язків арбітрами, що неминуче впливає на змагальний процес і формування вмінь та навичок українських спортсменів у всіх кваліфікаційних ланках і на всіх етапах багаторічного вдосконалення [2, 14, 20]. Низькою якістю суддівства національних чемпіонатів із волейболу пояснюється подібний стан речей, що нівелює можливість набуття ефективного змагального досвіду волейболістами для протистояння в офіційних міжнародних змаганнях найвищого рівня, а наші судді часто не беруть участі в обслуговуванні матчів найвищого гатунку, що є престижними для українського волейболу [8]. Впливові науковці побічно торкаються питань суддівства, ґрунтовно розглядаючи ефективність дій основних учасників змагального процесу – спортсменів, водночас несправедливо мало уваги приділяють вивченню питань якісного суддівства [15]. Проблеми підготовки суддів регламентують методичні рекомендації без визначених наукових основ і суддівські семінари, що часто мають формальний характер стосовно контролю (складання тестів, ліцензування), а не

якісний навчальний процес [8, 18]. Доробок вітчизняних і закордонних фахівців, які досліджують проблеми суддівства, свідчить про важливість відповідності світовим стандартам для гідної конкуренції на міжнародному рівні, важливість пошуку змін у нових підходах до організації навчально-підготовчого процесу та професійної підготовки арбітрів з урахуванням сучасних вимог розвитку волейболу (еволюції офіційних правил змагань і методики їх суддівства) [16, 17, 19].

Мета дослідження – проаналізувати підходи до організації підготовки суддів із волейболу на семінарах з урахуванням сучасних тенденцій розвитку виду спорту.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження виконано на матеріалах, які отримані в результаті проведеного анкетування із застосуванням *Google-форми*.

Контингент дослідження – 36 осіб, котрі надали згоду стосовно участі в дослідженні та відповіли на питання анкети в запропонованій *Google-формі*, а саме: вісім суддів із волейболу кваліфікаційного рівня «Суддя другої категорії з волейболу», дев'ять суддів із волейболу кваліфікаційного рівня «Суддя першої категорії з волейболу», 10 суддів із волейболу кваліфікаційного рівня «Суддя національної категорії з волейболу», дев'ять суддів кваліфікаційного рівня «Суддя міжнародної категорії з волейболу».

Організацію дослідження виконували за три етапи: вивчення відповідної науково-методичної літератури, формування анкети з варіантами відповідей та опитування респондентів за допомогою *Google-форми*, обробка зібраного матеріалу й підбивання підсумків відповідно до поставленої мети дослідження.

Методи дослідження:

- аналіз науково-методичної літератури та даних мережі «Інтернет» (вивчено та узагальнено інформацію з науково-методичних джерел як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, дані мережі Інтернет, що викликають науково-практичний інтерес у зв'язку з проблематикою дослідження;

- анкетування із застосуванням *Google-форми* (збір даних за допомогою відповідей на питання стосовно організації процесу підготовки суддів у волейболі став вагомим підґрунтям для формування узагальнень;

- теоретичне моделювання (обґрунтування отриманих результатів дослідження дало змогу сформулювати оптимальний підхід до організації й проведення суддівських семінарів)

- методи математичної статистики (установлено відсоток тестових відповідей на основі ранжування відповідей респондентів).

Результати дослідження. Проведення дослідження організовано під егідою Арбітражної комісії громадської організації «Федерація волейболу України» (АК ГО ФВУ) задля з'ясування ефективних підходів до вирішення організаційних питань підготовки арбітрів, котрі мають сприяти позитивному спрямуванню до вдосконалення роботи арбітрів під час обслуговування матчів із волейболу. Для дослідження обрано контингент суддів різної кваліфікації, що дало змогу з'ясувати особливості поглядів арбітрів відповідно до рівня їх кваліфікації. Для уточнення загальних характеристик фокус-групи в анкеті запропоновано відповісти на чотири питання особистого характеру. З'ясовано рівень кваліфікації суддів і їх стаж суддівської діяльності в обслуговуванні волейбольних матчів: до п'яти років; 5–10 років; 10–20 років; понад 20 років. Відповіді про пріоритетні характеристики професійної сторони роботи суддів доцільно віднести до складного вибору серед справді значущих через необхідність обрати основну характеристику, що розділило респондентів таким чином:

- найважливішою обрали справедливість у прийнятті рішень 50 %;

- перевагу професіоналізму в підготовці до матчу віддали 25 %;

- на користь знань офіційних правил і вимог до організації змагальної діяльності висловилося 8 %;

- у складному виборі без уваги залишили практичний досвід 17 %.

Не менш складним питанням стало виокремлення однієї якості, що має, на думку арбітра, пріоритетно характеризувати його особистісну поведінку з психологічного погляду. Розподіл є таким: упевненість – 67 %, авторитетність – 17 %, толерантність – 16 %, рішучість у цьому формулюванні залишилася без обрання.

Підготовка суддів на семінарах має різні форми й напрями:

- теоретична підготовка має роз'яснювальний характер, ознайомлення зі змінами в офіційних правилах;

- практична підготовка характеризує вивчення практичних сторін суддівства, що вдосконалює навички суддівської жестикуюляції на майданчику;

- перегляд відеоматеріалу пропонується для напрацювання спільного бачення відповідно до частих проблемних ситуацій у змагальній діяльності з урахуванням віку й кваліфікації спортсменів;
- практичні та методичні рекомендації дають змогу вивчити поширені проблемні ситуації й шляхи їх усунення;
- тестові завдання регламентують рівень отриманих знань і відповідність кваліфікаційному рівню;
- цілісний поточний контроль формує пропозицію професійної відповідності з подальшим ліцензуванням згідно з рівнем змагальної діяльності – суперліга, вища ліга, перша ліга тощо.

Залишаючись об'єднаними основною ідеєю про формування загальних позицій у виконанні суддівських обов'язків стосовно підходів до вирішення конфліктних ситуацій, вивчення нововведень і з'ясування нових трактовок, важливо визначити ефективні форми організації навчання й удосконалення роботи суддів у волейболі.

Першим питанням анкети запропоновано обрати перспективний шлях для можливості покращення ефективності суддівства. Серед чотирьох варіантів відповідей – очні семінари за традиційною схемою підготовки й заочні семінари з доступом до матеріалів семінару та достатнім терміном для самостійної підготовки в зручний час обрані не були; 91 % респондентів визначилися за комплексний підхід з урахуванням різних форм семінарів (очних, дистанційних, заочних), що пояснюється з'ясованими потребами арбітрів у різних формах процесу підготовки, а 9 % суддів зазначили необхідність дистанційних онлайн-семінарів із застосуванням сучасних комунікаційних технологій, що свідчить про їхнє бажання зберегти час і впевненість у вмінні ефективно вдосконалювати професійну майстерність із застосуванням новітніх технологій.

Організаційні питання про оптимальну кількісну доцільність щорічних семінарів для вдосконалення підготовки суддів і термін, який відведений на семінари поділили думки респондентів таким чином:

- 64 % висловилися за два семінари на рік; 18 % – достатньо одного і 18 % – за чотири;
- 64 % зазначили необхідність дводенних семінарів; 27 % – схильні до триденних і 9 % вважають достатніми одnodенні семінари.

Відповіді на питання стосовно достатньої кількості проведення ігор для вдосконалення практичного досвіду арбітра з волейболу, на думку опитаних, розподілилися між 20 і 30 іграми на рік – по 36 %, 28 % віддали голоси за 40 ігор для можливості якісного професійного розвитку.

П'ятим питанням анкети було визначити бачення українських арбітрів із волейболу стосовно співвідношення матчів вищого рівня (найбільш напружених, вирішальних) і матчів звичайного рівня щодо відповідної кваліфікації судді, що є необхідною для вдосконалення його практичного досвіду. Більшість (46 %) зазначили рівність співвідношення 50:50, убачаючи саме таким чином можливість набуття вмінь і навичок для перспективи кар'єрного зростання й підвищення кваліфікації, 36 % хотіли б мати можливість складного суддівства з перевагою 60:40, 18 % погодилися на співвідношення 40:60.

Дилемою для визначення складу суддівської бригади завжди було визначення прозорого та зрозумілого принципу об'єднання суддів у бригади, який повинен завжди мати прозорий і зрозумілий характер. Робота суддів різної кваліфікації у змаганнях різного рівня (міжнародні зустрічі, національний чемпіонат, дитячо-юнацькі змагання) часто унеможливило їх поєднання відповідно до необхідного алгоритму з боку арбітражної комісії. Водночас залишається невиявленою позиція самих учасників змагального процесу. Відтак шостим питанням стало обґрунтування позиції суддів стосовно формування суддівської бригади. З'ясовано, що 36 % вважають за необхідне поєднання досвіду й перспективи для збереження кваліфікованого рівня суддівства та можливості набуття навичок молодими арбітрами, більшість – 64 % – обрали комплексний метод об'єднання, у якому зберігалися б географічно обґрунтований підхід і жеребкування.

Стосовно якісних напрямів організації методичного забезпечення підготовки задля підвищення кваліфікації суддів із волейболу 46 % респондентів висловили потребу в можливості кращим українським фахівцям отримати досвід, системно беручи участь у практичних семінарах і конференціях, що відбуваються в міжнародних центрах підготовки, по 18 % підтримали пропозиції проводити системну масову роботу з підвищення кваліфікації та подальше ліцензування на всіх рівнях роботи, залучати іноземних фахівців для проведення українських методичних і практичних семінарів, створювати підґрунтя для прогресивного саморозвитку суддів у регіонах.

Характерними ознаками для проведення суддівських семінарів у майбутньому має стати врахування ефективного сприйняття матеріалу через особливості темпераменту (сангвініки, холерики,

меланхоліки й флегматики) та провідної репрезентативної системи (аудіальної, візуальної, кінестетичної). Восьме питання анкети про визначення співвідношення теоретичної й практичної роботи на суддівському семінарі дає змогу напрацювати оптимальну позицію модераторам заходу стосовно подання інформації в найбільш доступній формі для плідної роботи та засвоєння. Відповіді на користь співвідношення 60 % × 40 % зареєстрували 64 % досліджуваних, 27 % указали на співвідношення 50 % × 50 %, 9 % – запропонували в «іншому» свій варіант із бажанням засвоєння в процесі теоретичної підготовки 30 % матеріалу, а 70 % – шляхом практичного виконання.

Особливе значення під час проведення семінарів має спосіб аналізу й розгляду помилок під час змагальної діяльності в процесі обслуговування матчів задля формування загальної думки українських арбітрів стосовно вирішення спірних питань в офіційних іграх. Інтерпретацію помилок, які допущені суддями під час обслуговування матчів чемпіонату України, тобто на власному досвіді, захотіли розібрати 36 % учасників суддівських семінарів, вивчати досвід суддівської роботи на прикладі обслуговування міжнародних матчів – 18 %, визначили важливим лише представлений для аналізу матеріал і рекомендації стосовно прийняття рішення – 36 та 9 % показали, що всі варіанти мають знайти відображення в практичному обговоренні й з'ясуванні ігрових випадків стосовно прийняття правильних рішень.

Найбільш інформативним для вивчення та наукового осмислення стало останнє питання анкети, яке було відкритим і не містило запропонованих варіантів відповідей. Бачення й власні думки респондентів стосовно шляхів усунення проблем підготовленості українських суддів задля гідної кваліфікаційної конкуренції на міжнародному рівні передбачали творчий підхід і пошук дієвих напрямів професійного вдосконалення суддівської роботи в цілому, яка містить як професійні, так і особистісні складові частини. На особливу увагу заслуговують розгляд і пошук можливостей утілення таких пропозицій:

- ініціювати й сприяти підвищенню якості професійної підготовки майбутніх суддів із волейболу в державних навчальних закладах, де готують бакалаврів (магістрів) відповідного профілю, долучаючись до проведення спільних конференцій, круглих столів і практичних занять;

- досягти поставленої мети цим дослідженням та суттєво підвищити якість суддівських семінарів АК ГО ФВУ;

- знайти фінансові можливості для міжнародного стажування кращих арбітрів, системно беручи участь у практичних семінарах і конференціях, що відбуваються в міжнародних центрах підготовки;

- покращити умови праці під час гри, установивши системи відеочеленджу з метою запобігання прийняттю несправедливих рішень у спірних ігрових моментах, що можуть відбуватись у складних й емоційно напружених матчах;

- проводити курси з підвищення кваліфікації та ліцензування на всіх рівнях роботи;

- реорганізувати принципи призначення суддів на змагання, щоб судді міжнародної та національної категорій судили не лише ігри Суперліги й Вищої ліги, а й ділилися досвідом із суддями-початківцями в офіційних іграх нижчих професійних ліг, студентської ліги, аматорської ліги, дитячо-юнацької ліги, тощо;

- внести пропозиції стосовно суддівства матчів за 1-ше та призові місця, перехідні матчі арбітрами з інших країн з аналогічною можливістю для українських суддів обслуговувати провідні матчі чемпіонатів інших країн, що дасть змогу отримати незаангажоване якісне суддівство, що вкрай важливо для команд у фінальних іграх чемпіонату;

- мотивувати арбітрів стосовно професійного зростання й сприяти вивченню ними англійської мови на рівні (B2) із метою вільного спілкування та конкурентоспроможності у виїзних матчах і можливості якісного обслуговування міжнародних змагань під егідою FIVB та CEV, чемпіонатів Європи, світу, Олімпійських ігор;

- особливе ставлення проявити до виховання молодих суддів: упровадити системні дистанційні курси, знайти достатнє навантаження для них в обслуговуванні матчів кожного сезону, упровадити обов'язкову вимогу стосовно вивчення іноземної мови, формувати у вигляді спеціального звіту детальний аналіз власних ігор і набуття високого кваліфікаційного рівня, сприяти загальному вихованню культури (комунікабельності, поведінці в колективі та бригаді);

Дискусія. Науковці та фахівці, які опікуються проблемними питаннями підготовки спортивних суддів виокремлюють необхідність упровадження нових підходів й інноваційних форм підготовки сучасного арбітра [8]. Важливими є висвітлення проблемних питань і творчий науковий пошук шляхів удосконалення ефективності суддівства [15, 18, 19].

Також важливими стосовно організаційних підходів до підготовки суддів у волейболі є питання, які пов'язані з гідною оплатою їхньої роботи, кількості призначень арбітрів (особливо початківців і суддів I-ї і II-ї категорій) на офіційні змагання протягом сезону, структури призначень (робота I або II суддею, суддею на лінії, суддею-секретарем, суддею-інформатором тощо) [8, 13, 16, 17].

На окрему увагу науковців і фахівців-практиків заслуговує деталізований розгляд програмного матеріалу з питань підготовки майбутніх арбітрів із волейболу в закладах вищої освіти стосовно його відповідності напрацюванням арбітражних комісій громадської організації «Федерація волейболу України», CEV і FIVB. На нашу думку, яку поділяють провідні дослідники цього питання, професійна підготовка суддів із волейболу повинна мати наскрізний характер: у закладах вищої освіти акценти потрібно робити на підготовку суддів масових розрядів, арбітражна комісія ФВУ повинна опікуватися питаннями підготовки найбільш кваліфікованих суддів до змагань національного та міжнародного рівнів [20, 21, 22].

Отже, упровадження досліджень, що дають змогу визначити бачення безпосередніх учасників змагального процесу проблемних питань їх підготовки, сприяють уникненню в майбутньому помилок в організації ефективної робочої атмосфери суддівських семінарів для формування спільних напрацювань у вирішенні складних ігрових ситуацій, що будуть найбільш раціональними та справедливими з експертного погляду.

Висновки. Аналіз, узагальнення й інтерпретація результатів, отриманих протягом проведеного анкетування, дали підстави цілісно розглянути організаційні підходи до професійної підготовки суддів різних кваліфікаційних категорій із волейболу на семінарах з урахуванням сучасних тенденцій розвитку виду спорту. За опрацюванням результатів з урахуванням більшості відповідей із кожного питання сформовано обґрунтовану модель організації проведення семінарів із волейболу, а саме:

- із використанням комплексного підходу й різних форм семінарів (очних, дистанційних, заочних);
- за обсягом цілком достатніми є два дводенні семінари на рік;
- для вдосконалення практичного досвіду арбітра з волейболу достатньо 20–30 ігор на рік у співвідношенні 50:50 матчів вищого рівня (найбільш напружених, вирішальних) і матчів звичайного рівня;
- формування суддівської бригади комплексним методом об'єднання, у якому б зберегалися географічно обґрунтований підхід і жеребкування;
- створення можливості для кращих українських фахівців отримати досвід, системно беручи участь у практичних семінарах і конференціях, що відбуваються в міжнародних центрах підготовки;
- необхідність у збільшенні практичної частини процесу підготовки на семінарах в обсязі 60 × 40 % відповідно до теоретичної;
- готовність відкрито працювати над аналізом власних допущених помилок під час обслуговування матчів чемпіонату України, тобто на власному досвіді.

Зазначені пропозиції стосовно пошуку шляхів усунення організаційних питань підготовленості українських суддів задля гідної кваліфікаційної конкуренції на міжнародному рівні містять конкретний покроковий алгоритм, що дасть змогу суттєво змінити якість обслуговування матчів і підвищити рівень кваліфікації суддів із волейболу.

Перспективи подальших досліджень ґрунтуються на необхідності поглибленого вивчення особливостей роботи суддів із волейболу в бригаді та пошуку нових підходів до вдосконалення їхньої підготовки.

Джерела та література

1. Васильева В. С., Пунич С. В. Проблемы судейства в спорте на современном этапе развития общества. *Международный научный журнал «Символ науки»*. 2016. № 3. С. 36–38.
2. Дмитриев Ф. Б. Комплексная методика подготовки и критерии эффективности работы судей по баскетболу: [монография]. Москва: ООО Издат. центр «Наука», 2017. 128 с.: табл.
3. Дорошенко Э. Ю. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх: [монография]. Запорожье: ООО ЛИПС, 2013. 436 с.
4. Зуев В. Н. Спортивный арбитр: [учеб. пособие для ВУЗов]. Москва: Сов. спорт, 2004. 394 с.
5. Книжников А. Н., Книжников Н. Н. Основы судейства волейбола: [учеб.-метод. пособие для учителей физ. культуры, студентов вузов, тренеров и судей по волейболу]. Нижневартовск: [б. и.], 2001. 192 с.: ил.
6. Кунянский В. А. Волейбол. О судьях и судействе: [метод. пособие]. Москва: СпортАкадем-Пресс, 2002. 184 с.
7. Курдюков А. Б. Построение процесса начальной профессиональной подготовки судей по волейболу: [автореф. дис... канд. пед. наук]. Москва, 2005. 27 с.

8. Медвідь М. М., Попов С. М. Аналіз та оцінка факторів, що впливають на стан якості суддівства у волейболі. *Вісник Запорізького національного університету*: зб. наук. ст. *Фізичне виховання та спорт*. 2009. № 1. С. 75–82.
9. Методичні вказівки. Судді ФВУ. Київ, 2018. 36 с.
10. Офіційні правила волейболу 2017–2020/Схвалено 35-м FIVB Конгресом 2016. 84 с.
11. Сушко Р. О. Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації (на матеріалі баскетболу): [монографія]. Київ: Центр учб. літ., 2017. 360 с.
12. Сушко Р., Дорошенко Е. Глобалізація в сучасному світі та її вплив на спорт вищих досягнень. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2016. № 2. С. 140–145.
13. Терентьева Н. М., Мамешина М. А., Масляк І. П. Теорія та методика фізичного виховання: [навч. посіб.]. Харків: ХДАФК, 2010. 172 с.
14. Arehart J. Leadership officiating, from referee magazine and the national association of sports officials, referee enterprises, USA. 2006. P. 114–122.
15. Balch M. J., Scott D. Contrary to popular belief, referees are people too! *Personality and perceptions of officials. J. Sport Behav.* 2007. Vol. 30. P. 3–20.
16. Pietraszewski P., Roczniok R., Maszczyk A., Grycman P., Roleder T., Stanula A. The elements of executive attention in top soccer referees and assistant referees. *J. Hum. Kinetics.* 2014. Vol. 40. P. 235–243. doi: 10.2478/hukin-2014-0025
17. Philippe F. L., Vallerand R. J., Andrianarisoa J., Brunel P. Passion in referees: examining their affective and cognitive experiences in sport situations. *J. Sport Exer. Psychol.* 2009. Vol. 1. P. 77–96. doi: 10.1123/jsep.31.1.77
18. Tuero C., Taberner B., Marquez S., Guillen F. Análisis de los factores que influyen en la práctica del arbitraje [Analysis of the factors affecting the practice of refereeing]. *Sociedade Capixaba de Psicologia do Esporte*. 2002. Vol. 1. P. 7–16.
19. Van Yperen NW. Predicting stay/leave behavior among volleyball referees. *Sport Psychol.* 1998. Vol. 72. P. 427–439.
20. Всесвітня федерація волейболу. Офіційний сайт. URL: <http://www.fivb.com/>
21. Конфедерація Європейського волейболу. Офіційний сайт. URL: <http://www.cev.eu/>
22. Федерація волейболу України. Офіційний сайт. URL: <https://www.fvu.in.ua/>

References

1. Vasilyeva, V., & Punich, S. (2016). Problemy sudeystva v sporte na sovremennom etape razvitiya obshchestva [The problems of refereeing in sports at the present stage of development of the society]. *Mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal «Simvol nauki»* [International scientific journal «Symbol of Science»], 3, 36–38 (in Russian).
2. Dmitriev, F. (2017). Kompleksnaya metodika podgotovki i kriterii effektivnosti raboty sudey po basketbolu [Comprehensive training methodology and performance criteria for basketball referees]. Moscow, Russia: Izdatelskiy Tsentr «Nauka» (in Russian).
3. Doroshenko, E. (2013). Upravleniye tekhniko-takticheskoy deyatelnostyu v komandnykh sportivnykh igrakh [Management of technical and tactical activities in team sports games]. Zaporizhia, Ukraine: OOO LIPS (in Ukrainian).
4. Zuev, V. (2004). Sportivnyi arbitr: [uchebnoye posobiye dlya VUZov] [Sports referee: [university study guide]]. Moscow, Russia: Sovetskiy sport (in Russian).
5. Knizhnikov, A., & Knizhnikov, N. (2001). *Osnovy sudeystva voleybola: [uchebno-metodicheskoye posobiye dlya uchiteley fizicheskoy kultury, studentov vuzov, trenerov i sudey po voleybolu]* [Basics of volleyball refereeing: [educational-methodical manual for physical education teachers, university students, coaches and volleyball referees]]. Nizhnevartovsk, Russia (in Russian).
6. Kunyanskiy, V. (2002). O sudyakh i sudeystve: [metodicheskoye posobiye] [On judges and judging: [methodological guide]]. Moscow, Russia: SportAkadem-Press (in Russian).
7. Kurdiukov, A. (2005). Postroyeniye protsessa nachalnoy professionalnoy podgotovki sudey po voleybolu [Construction of the initial professional training process for volleyball referees]. Dissertation of the candidate of pedagogical sciences. Moscow, Russia (in Russian).
8. Medvid, M., & Popov, S. (2009). Analiz ta otsinka faktoriv, shcho vplyvayut na stan yakosti suddivstva u voleyboli [Analysis and assessment of factors influencing the quality of refereeing in volleyball]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: Zbirnyk naukovykh statey. Fizychnye vykhovannya ta sport* [Bulletin of Zaporizhia National University: Collection of scientific articles. Physical education and sports], 1, 75–82 (in Ukrainian).
9. Metodychni vказivky. Suddi FVU [Guidelines. Judges of the Volleyball Federation of Ukraine]. Kyiv, Ukraine (in Ukrainian).
10. Ofitsiyni pravyla voleybolu 2017–2020. *Skhvaleno 35-m FIVB Konhresom* [Official rules of volleyball 2017–2020. Approved by the 35th FIVB Congress] (2016) (in Ukrainian).
11. Sushko, R. (2017). Rozvytok sportyvnykh ihor v umovakh hlobalizatsiyi (na materialy basketbolu) [Development of sports games in the context of globalization (based on basketball)]. Kyiv, Ukraine: Tsentr uchbovoi literatury (in Ukrainian).

12. Sushko, R., & Doroshenko, E. (2016). Hlobalizatsiya v suchasnomu sviti ta yiyi vplyv na sport vyshchych dosyahnen [Globalization in the modern world and its impact on high-achievement sports]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovyia* [Sports Bulletin of the Prydniprovyia], 2, 140–145 (in Ukrainian).
13. Terentyeva, N., Mameshina, I., & Masliak, I. (2010). Teoriya ta metodyka fizychnoho vykhovannya [Navchalnyi posibnyk] [Theory and methods of physical education [Manual]]. Kharkiv, Ukraine: KhDAFK (in Ukrainian).
14. Arehart, J. (2006). Leadership officiating, from referee magazine and the national association of sports officials, referee enterprises. USA.
15. Balch, M., & Scott, D. (2007). Contrary to popular belief, referees are people too! Personality and perceptions of officials. *J. Sport Behav.*, 30, 3–20.
16. Pietraszewski, P., Rocznik, R., Maszczyk, A., Grycmann, P., Roleder, T., & Stanula, A. (2014). The elements of executive attention in top soccer referees and assistant referees. *J. Hum. Kinetics*, 40, 235–243. DOI: 10.2478/hukin-2014-0025.
17. Philippe, F., Vallerand, R., Andrianarisoa, J., & Brunel, P. (2009). Passion in referees: examining their affective and cognitive experiences in sport situations. *J. Sport Exer. Psychol.*, 1, 77–96. DOI: 10.1123/jsep.31.1.77.
18. Tuero, C., Taberner, B., Marquez, S., & Guillen, F. (2002). Análisis de los factores que influyen en la práctica del arbitraje [Analysis of the factors affecting the practice of refereeing]. *Sociedade Capixaba de Psicologia do Esporte*, 1, 7–16 (in Spanish).
19. Van Yperen, N. (1998). Predicting stay/leave behavior among volleyball referees. *Sport Psychol.*, 72, 427–439.
20. *Vsesvitnaya federatsiya voleybolu. Ofitsiynyi sayt* [World Volleyball Federation. Official site]. Retrieved from <http://www.fivb.com/>
21. *Konfederatsiya Yevropeyskoho voleybolu. Ofitsiynyi sayt* [European Volleyball Confederation. Official site]. Retrieved from <http://www.cev.eu/>
22. *Federatsiya voleybolu Ukrayiny. Ofitsiynyi sayt* [Volleyball Federation of Ukraine. Official site]. Retrieved from <https://www.fvu.in.ua/>

Анотація

Актуальність. Модернізація вимог до змагальної діяльності гравців у волейболі потребує відповідного рівня кваліфікованого обслуговування матчів, що стосується не лише висококваліфікованих волейболістів, але й усієї вертикалі від дитячо-юнацького до олімпійського спорту. Загострення вимог до професійної діяльності потребує внесення змін в організацію підготовки кваліфікованих арбітрів. **Мета дослідження** – проаналізувати підходи до організації підготовки суддів із волейболу з урахуванням сучасних тенденцій розвитку виду спорту. **Методи дослідження** – аналіз науково-методичної літератури й даних мережі «Інтернет», анкетування із застосуванням Google-форми, теоретичне моделювання, методи математичної статистики. **Результати роботи.** З урахуванням більшості відповідей із кожного питання сформовано обґрунтовану модель організації проведення семінарів із волейболу, а саме: із використанням комплексного підходу та використанням різних форм семінарів (очних, дистанційних, заочних); за обсягом цілком достатніми є два дводенні семінари на рік; для вдосконалення практичного досвіду арбітра з волейболу достатньо 20–30 ігор на рік у співвідношенні 50:50 матчів вищого рівня (найбільш напружених, вирішальних) і матчів звичайного рівня; формування суддівської бригади комплексним методом об'єднання, у якому б зберігалися географічно обґрунтований підхід та жеребкування; створення можливості для краєвих українських фахівців отримати досвід, системно беручи участь у практичних семінарах і конференціях, що відбуваються в міжнародних центрах підготовки; необхідність у збільшенні практичної частини процесу підготовки на семінарах в обсязі 60 × 40 % відповідно до теоретичної; готовність відкрито працювати над аналізом власних допущених помилок під час обслуговування матчів чемпіонату України. **Висновки.** Аналіз, узагальнення й інтерпретація результатів, отриманих у ході проведеного анкетування дали підстави цілісно розглянути організаційні підходи до професійної підготовки суддів різних кваліфікаційних категорій із волейболу на семінарах з урахуванням сучасних тенденцій розвитку виду спорту. Пропозиції стосовно пошуку шляхів усунення проблем підготовленості українських суддів задля гідної кваліфікаційної конкуренції на міжнародному рівні містять конкретний покроковий алгоритм, що дасть змогу суттєво змінити якість обслуговування матчів і підвищити рівень кваліфікації суддів із волейболу.

Ключові слова: волейбол, арбітр, суддівство, організація, підготовка, семінар.

Михайл Медведь. Анализ организационных вопросов подготовки судей по волейболу. **Актуальность.** Модернизация требований к соревновательной деятельности игроков в волейболе требует соответствующего уровня квалифицированного обслуживания матчей, что касается не только высококвалифицированных волейболистов, но и всей вертикали от детско-юношеского до олимпийского спорта. Обострение требований к профессиональной деятельности требует внесения изменений в организацию подготовки квалифицированных арбитров. **Цель исследования** – проанализировать подходы к организации подготовки судей по волейболу с учётом современных тенденций развития вида спорта. **Методы исследования** – анализ научно-методической литературы и данных сети «Интернет», анкетирование с применением Google-формы, теоретическое моделирование, методы математической статистики. **Результаты работы.** С учётом подавляющего большинства ответов на каждый вопрос сформирована обоснованная модель организации проведения семинаров по волейболу,

а именно: с использованием комплексного подхода и различных форм семинаров (очных, дистанционных, заочных); по объёму вполне достаточно двух двухдневных семинаров в год; для совершенствования практического опыта арбитру по волейболу достаточно 20–30 игр в год в соотношении 50:50 матчей высшего уровня (наиболее напряжённых, решающих) и матчей обычного уровня; формирование судейской бригады комплексным методом объединения, в котором сохранились бы географически обоснованный подход и жеребьёвка; создание возможности для лучших украинских специалистов получить опыт, системно участвуя в практических семинарах и конференциях, проходящих в международных центрах подготовки; необходимость в увеличении практической части процесса подготовки на семинарах в объёме 60 × 40 % по отношению к теоретической; готовность открыто работать над анализом собственных допущенных ошибок при обслуживании матчей чемпионата Украины. **Выводы.** Анализ, обобщение и интерпретация результатов, полученных в ходе проведённого анкетирования, представили основания целостно рассмотреть организационные подходы к профессиональной подготовке судей различных квалификационных категорий по волейболу на семинарах с учётом современных тенденций развития вида спорта. Предложения по поиску путей устранения проблем подготовленности украинских судей с целью достойной квалификационной конкуренции на международном уровне содержат конкретный пошаговый алгоритм, который позволит существенно изменить качество обслуживания матчей и повысить уровень квалификации судей по волейболу.

Ключевые слова: волейбол, арбитр, судейство, организация, подготовка, семинар.

Mykhailo Medvid. The Analysis of Organizational Issues of Volleyball Referees Training. Topicality. Modernization of the requirements for competitive activity of volleyball players requires an appropriate level of qualified service of matches, which is applied not only to highly qualified volleyball players, but also to the entire vertical from youth and Olympic sports. Aggravation of the requirements for professional activity requires changes in the organization of training of qualified arbitrators. **The Objective of the Study** is to analyze the approaches to the organization of volleyball referees taking into account current trends in the development of the sport. **Research Methods:** analysis of scientific and methodological literature and data of the Internet, questionnaires using Google-form, theoretical modeling, methods of mathematical statistics. **Results of Work.** Taking into account the vast majority of answers to each question, a reasonable model of organizing volleyball seminars has been formed, namely: using an integrated approach and using various forms of seminars (full-time, distance, part-time); two two-day seminars per year are quite sufficient in terms of volume; to improve the practical experience of a volleyball referee, 20–30 games per year are enough in the ratio of 50:50 matches of the highest level (the most intense, decisive) and matches of the usual level; formation of a team of judges by a complex method of unification, which would preserve a geographically sound approach and draw; creating opportunities for the best Ukrainian specialists to gain experience by systematically participating in practical seminars and conferences held in international training centers; the need to increase the practical part of the training process at seminars in the amount of 60 % × 40 % in accordance with the theoretical one; willingness to work openly on the analysis of their own mistakes during the service of the matches of the Ukrainian championship. **Conclusions.** Analysis, generalization and interpretation of the results obtained during the survey provided grounds to consider a holistic organizational approach to the training of judges of different qualifications in volleyball at seminars, taking into account current trends in sports. Proposals to find ways to address the problems of Ukrainian referees training for decent qualifying competition at the international level contain a specific step-by-step algorithm that will significantly change the quality of match service and improve the skills of volleyball referees.

Key words: volleyball, referee, refereeing, organization, preparation, seminar.

УДК 37.037

**Жанна Мудрик, Алла Альошина, Ніна Деделюк,
Володимир Добринський, Олександр Бичук**

Динаміка фізичної підготовленості юних стрибунів у висоту на етапі попередньої базової підготовки

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна система виховання й підготовки спортсменів характеризується складною побудовою тривалого тренувального процесу, який ґрунтується на